

Surrogaat

Roman

Anna A. Ros

www.annaros.nl
www.annaros.nl/surrogaat

ISBN: 978 94 021746 9 4

NUR: 301

Auteur: Anna A. Ros

Advies: Pim Wiersinga

Ontwerp omslag en layout: WoordenStorm

Dit boek is gezet in Optima.

Omslagfoto's en portret volgpagina: Henry van der Weyde (1838 - 1924).

Alle personages en locaties in dit boek zijn voor zover bekend historisch correct. Dit geldt echter niet voor alle gebeurtenissen waarvan er veel het resultaat zijn van de interpretatie en duiding van de werkelijkheid door de auteur ten behoeve van het verhaal. In de roman opgenomen werken, zowel visueel als in tekst zijn voor zover bekend bij verschijnen van dit werk vrij van enig auteursrecht.

© 2018 Anna A. Ros, WoordenStorm

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, doorgegeven of gepubliceerd zonder schriftelijke toestemming vooraf van de auteur.

Dorothy Dene, foto Henry van der Weyde

In memoriam Ada Alice Pullan.

~

Voor Eva.

Proloog

1899

{ Hetty }

“I was late for miss Dorothy Dene’s Juliet. This I greatly regret. Miss Dene was a young actress who had not the painted show of beauty which was so common on the stage, and so useless, but that honest reality of it which is so useful to painters. Her speech showed unusual signs of thoughtful calculation. She had a plastic grace, she took herself and her profession seriously, and her appearances in leading roles were not unpopular. The mystery is, what became of her? Did the studio instantly reclaim its adored model? Did she fall into the abyss of opulent matrimony? Did she demand impossible terms? Or were the managers obdurate in their belief that there is only one safe sort of actress - the woman who is all susceptibility and no brains?”

George Bernard Shaw in
'Our Theatre in the Nineties', 1932

Vrijdagavond 29 december 1899
Avonmore Mansions 10

Ik weet dat ze van jongs af aan dagboeken schreef. En waar ze die bewaarde. Maar gelezen heb ik ze nooit, want zoiets doe je niet. Tot ik ze eergisteren naast haar bed aantrof toen ik, nadat alles voorbij was, haar wanhopig probeerde te ruiken in haar kussen.

Ik dacht dat ik haar kende, mijn bloedeigen zus, doch niets blijkt minder waar te zijn. Ik dacht dat we geen geheimen voor elkaar hadden want we zijn altijd bij elkaar gebleven. Niet omdat we daar voor kozen, maar op zeker moment in het leven besef je nu eenmaal dat die ander er altijd was en is. We waren onafscheidelijk. Is het mogelijk dat je je leven met iemand deelt en die toch niet kent? Dat je denkt al haar geheimen te weten maar toch incapabel bent om haar te zien voor wie ze is? Te voelen wat zij voelt? Heb ik haar te kort gedaan? Had ik het tij kunnen keren?

Het lijkt alsof er een dagboek mist: de laatste notitie in de niet volgeschreven foliant is van 15 december '98, net een jaar geleden. Maar dat gemis is slechts schijn; ik denk dat ze er toen gewoon mee stopte omdat ze niet meer wilde schrijven. Zoals ze na die donderdagavond met zoveel zou stoppen. Nog altijd vind ik het moeilijk om te begrijpen wat er gebeurd is tussen december '98 en nu. Dat een mens in staat is om zichzelf stil te zetten, dat lijden soms zo groot kan zijn dat verder leven nog oneerlijker is dan het verdriet waar dat lijden uit voortkomt. En dat zoiets zo ongemerkt kan gebeuren.

Mijn woorden zullen nooit kunnen uitleggen wat Ada bewoog, ik zou interpreteren in plaats van een objectief verhaal vertellen en daartoe heb ik het recht niet. Haar woorden spreken immers

voor zich en pas nadat ze gelezen zijn, kan er rust zijn. Geen mens mag herinnerd worden aan de hand van de laatste jaren in een leven dat zoveel meer was dan de schaduw ervan suggereert. Ik herinner me haar zoals John Henry Newman schreef hoe hij zich zijn zus herinnerde nadat zij hem ontvallen was:

*Joy of sad hearts, and light of downcast eyes!
Dearest thou art enshrined
In all thy fragrance in our memories.¹*

Ik hield van Ada.
Wij hielden allemaal van haar.
Blijkbaar was dat niet genoeg.

Deel I
1877-1879
{ Ada }

1

Woensdag 3 oktober 1877

Voor die zomer leek alles nog gewoon. Maar dat was het natuurlijk niet. Ik was zeventien, de oudste in huis op Thom na en wist nog niets van het leven. Mijn vader kwam iedere dag thuis van zijn werk in de drukkerij, mijn moeder was als zo vaak zwanger en de jongens hielden niet op met ruziën.

‘Papa, wat is dat voor machine?’ Ik wees naar het gietijzeren toestel met glimmende stalen onderdelen dat hij op zijn werktafel had staan.

‘Dat, Ada, is een draaibank. Daarop kan ik hele mooie onderdelen maken. Wil je eens zien hoe dat gaat?’

‘Ja natuurlijk! Wat spannend.’

Hij lachte me toe en gebaarde me op de stoel naast hem te gaan zitten. Ik was verrast. Anders mocht ik nooit in zijn werkkamer komen. Dat was een plek voor mannen en jongens, niet voor jongedames. Snel zette ik me op de wat gammele stoel, oplettend dat ik mijn jurk niet scheurde of vuil maakte. Overal lagen metaalsplinters en zo hier en daar lag er vet of olie op de vloer.

‘Kijk, als je hier een koperen staaf in vastklemt en daar een

beitel, en als ik dan hier op trap, net als bij een naaimachine, kan ik met deze handwielen de beitel gebruiken om de staaf te bewerken. Ik zal er een mooie ronde groef in draaien, kijk maar.'

Ik boog me naar het toestel toe en zag hoe de kleine stalen beitel langzaam maar zeker een groef in het koper maakte.

'Niet te dichtbij, anders komen er koperdeeltjes in je ogen.'

Na achteruit te zijn geschoven volgde ik de bewegingen van mijn vader, hoe hij aan de handwielen draaide, de beitel dan weer dieper het koper in drukte of juist minder diep, er af en toe een klein beetje olie over goot. Na een tijdje stopte hij even, pakte een zaagje en al draaiende zaagde hij de koperen staaf door. Zodra het los kwam van de ingespannen staaf, pakte hij het kleine bewerkte onderdeel, vijlde het puntje van de verder vlakke onderkant weg en zaagde een schuin sleufje in de bovenkant. Met een doek veegde hij de olie eraf. Toen zette hij het kleine glimmende ding recht voor me op de werktafel.

'Een loper papa, van een schaakspel. Hij lijkt wel van goud!'

'Precies Ada, een loper. Hij is van koper dus als je hem goed poetst blijft hij glimmen. Dat kun je dus maken met een draai-bank. Hou hem maar... O, wacht even.' Snel boorde hij met een handboortje een klein gaatje in de top van het lopertje, met weer een ander handgereedschap rommelde hij wat tot het naar zijn zin was. Hij pakte uit een la een klein koperen schroefoogje en draaide het in het topje.

'Kijk, nu is het een hanger. Vraag je moeder maar om een ketting.'

'O, dank u wel, ik ga het meteen aan mama laten zien.' Ik viel hem om de hals. Verrast en wat onwennig gaf hij me een zoen op mijn hoofd en ik snelde de kamer uit naar de slaapkamer van mijn moeder. Niet wetend dat dit de laatste keer was dat mijn vader me enig teken van genegenheid gaf.

Mama's zwangerschap verliep moeizaam, naar zou blijken anders dan voorheen. De baby was ontzettend onrustig en schop- te zeker de laatste maanden voor de geboorte veel. Van een gewone nachtrust was voor haar dus al tijden geen sprake meer. Ofschoon het de tiende zwangerschap in zestien jaar was, werd ze met de dag chagrijniger. Mama had doorgaans een heel opge- ruimd karakter maar nu ruziede ze met vader over de kleinste dingen en dan deed hij wat hij meestal deed als het hem te heet onder de voeten werd; zich terugtrekken achter zijn werktafel met tandwielen, raderen, springveren, boutjes, moertjes en plaatjes koper en messing. Op de avond van de bevalling had de vroed- vrouw hem weggestuurd. Net als iedereen dacht ze dat het wel goed zou gaan na negen eerdere bevallingen. Maar het ging niet goed en vader was niet thuis. De bevalling verliep moeizaam, de baby lag niet goed, met als gevolg dat mama er te lang over deed en na de geboorte van Sam zo uitgeput was dat ze wel twee weken het bed moest houden. Ze maakte vader bittere verwijten dat het zijn schuld was dat hij schitterde door afwezigheid op de avond van de bevalling. Zoals vaker had hij geen weerwoord maar liet alles over zich heen komen, terwijl ik toch echt had gezien dat hij door de vroedvrouw als een kleine jongen was weggestuurd. Als mama hem dat had verweten had ik het zelfs nu nog kunnen billijken. Tot op heden begrijp ik nog steeds niet waarom hij dat liet gebeuren. Het mens was grof en kil tegen hem geweest. Tegen mijn vader. Hij had er als geslagen bij gestaan, lamlendig haast. Een man zonder ruggengraat. Een man die Abraham heette, zo'n trotse naam; en hij wist niet hoe hij de situatie moest hanteren. Alsof hij zich schuldig voelde. Misschien was hij dat ook. Tot dan was hij een vader waar ik altijd tegenop had gekeken, hoe onbenaderbaar hij doorgaans ook leek. Een man die niet wist wat hij moest zeggen en afdroop om pas veel later weer terug te keren, uren na de bevalling. Alsof hij toevallig

onze vader was, alsof hij geen verantwoordelijkheid had.

Een paar weken na Sam's geboorte kreeg mama een hevige pijn in haar rechterbeen na wat zij dacht dat een ongelukkige verdraaiing van haar rug was. Pas toen ze enkele dagen later langzaam maar zeker aan het been verlamd raakte en de pijn aanhield, liet ze de dokter komen. Die kon niets vinden, schreef ten lange leste laudanum voor en vertrok. Een dag later kon ze niet lopen. Eerst hoopten we nog dat het na een tijdje over zou gaan, zoals door dokter Gladstone was voorzien. Dat gebeurde niet. Binnen enkele weken veranderde mijn moeder van een meestal blijde vrouw in een verdrietige zieke vrouw die het grootste deel van de dag op bed moest doorbrengen. Dokter Gladstone liet een andere arts naar haar kijken maar een remedie voor haar verlamming vonden ze geen van beiden. Later in de zomer vertelde Gladstone uiteindelijk dat hij niets meer voor haar kon betekenen, volgens hem moest haar rug beschadigd zijn bij de bevalling en daar viel niets aan te doen. Hij schreef haar voor langere tijd een kleine dosis laudanum tegen de pijn voor en vertelde vader, mijn broer Thom en mij dat ze waarschijnlijk nooit meer zou kunnen lopen; veroordeeld tot bed, rolstoel en de hulp van anderen. We mochten het er van vader met onze broertjes en zusjes niet over hebben. Hij liet een rolstoel in huis komen; de achterkamer beneden werd ingericht als slaapkamer voor mama. Voor haar was het een vonnis dat werd voltrokken. Een vonnis waar ze zich niet bij wilde maar wel moest neerleggen. Voor mij was het in zekere zin ook een vonnis: als oudste dochter moest ik veel van haar taken overnemen. Was het daar maar bij gebleven. Al het goede komt in drieën, zoals ze soms zeggen, maar al het kwade ook. Zevenenzeventig werd een rampjaar voor ons gezin.

Vijf dagen geleden kwam onze kleine Dottie thuis met een

verhit gezicht. Ze was op school ziek geworden. Eenmaal thuis heb ik haar direct naar haar bed gebracht. Binnen een paar uur vloog haar temperatuur omhoog. In de nacht klaagde ze over pijn in haar armen en benen. De volgende morgen kwam Gladstone die onmiddellijk iedereen bij haar weg stuurde. Alleen ik mocht nog bij haar komen om haar te verzorgen, moeder kon dat niet. Toen de dokter de volgende dag weer kwam kijken waren de eerste blaasjes op haar rug zichtbaar; waterpokken. Ik wist hoe gevaarlijk dat was. Hij schreef *Epsomzout*² en *podophylline*³ voor en gaf instructies hoe ik haar moest verplegen en wassen en de medicijnen toedienen. Het wassen werd een marteling; ze moest huilen toen ik het water over de beschadigde huid van haar rug liet stromen om het later weer weg te deppen.

‘Auw, auw, ik sta in brand!’ Ze hilde onbedaarlijk. De volgende dag heb ik de wasbeurt overgeslagen, ik kon het niet verdragen, zoveel pijn als ze had. Weer een dag later verslechterde Dotties toestand snel. Ze was in de dagen vooraf al steeds zwakker geworden en ik zag dat ze langzaam maar zeker uitgeput raakte. Toen ik aan het eind van de middag Hetty afloste die het even van me had overgenomen, reageerde de kleine meid amper nog op me. Die nacht heb ik naast haar bed gezeten, probeerde wakker te blijven om haar ieder half uur met een vochtige doek het voorhoofd en de borst te verkoelen. Ik schrok wakker van de herfstzon die tussen de zware gordijnen door op mijn gezicht scheen. Versuft keek ik om me heen. Mijn stoel bij het raam, op zo’n twee meter van Dotties bed, kraakte toen ik opstond. Dokter Gladstone had gezegd dat ik niet te dichtbij mocht zitten om besmetting te voorkomen. Terwijl ik mijn ogen uitwreef, keek ik naar het grote bed. Het was minder omgewoeld dan vorige ochtend. Blijkbaar had ze goed geslapen en even was ik gerustgesteld. Ik strekte mijn rug, verstijft door de ongelukkig slaaphouding. Mijn rok gladstrijkend liep ik naar het bed. Het

leek wel of er een schok door Dottie heen ging, een soort spasme. Het duurde niet lang, slechts een paar tellen maar; wel zag het er eng uit, alsof ze een soort toeval had.

‘Dottie, lieverd?’ vroeg ik geschrokken. Ze ademde maar hoorde me niet.

‘Dottie, meisje, wordt eens wakker!’ Er stonden zweetdruppels op haar koortsig rode voorhoofd. Ik pakte een doek, maakte die vochtig in de kom en begon haar gezicht te deppen in een poging haar te verkoelen. Haar ademhaling was onregelmatig en een beetje schokkerig alsof ze moeite had om lucht binnen te krijgen. Ik schudde haar zachtjes aan de schouder. Ze bleef onbeweeglijk, slap als een pop. Terwijl ik besluiteloos naar haar keek ging er opnieuw een schok door haar lichaampje. Even trokken haar armen en benen voordat ze weer stilvielen en ik werd ontzettend bang. Dit was niet goed, dit was helemaal niet goed.

‘Hetty! Edie!’ Ik rende de kamer uit, de overloop op, in de hoop dat mijn zussen wakker waren en hoorde gestommel in onze kamer. De deur vloog open.

‘Wat is er aan de hand Ada? Is er wat met Dottie?’

Hetty en Edie keken me met grote ogen aan.

‘Ik, ik..’ Mijn zin maakte in niet af en wees naar de kamer waar de kleine Dottie lag te schokken in haar bed. Hetty vloog me voorbij de kamer in.

‘O God, haal de dokter Ada, snel!’

Ik haastte me de trap af, zag mama in de achterkamer rechtop in bed zitten terwijl vader bij haar stond. Ze keken me geschrokken aan.

‘Dottie?’

‘Het is niet goed mama, ik ga de dokter halen.’

Zonder haar antwoord af te wachten sloeg ik een omslagdoek om mijn schouders en rende de straat op. Achter me hoorde ik nog net mijn vader de trap op rennen en moeder iets roepen dat

ik niet meer verstond. Ik had niet eens een corset aan en zag er slordig uit maar het kon me allemaal niks schelen. Dokter Gladstone woonde helemaal achter in St. James's Street tegenover de kerk. Bij de voordeur rukte ik net zolang aan de bel tot ik iemand naar de deur hoorde komen. Die zwaaide even later open en Mrs. Gladstone keek me fronsend aan.

‘Wat voor de duvel heeft dat te betekenen?’

‘Het is Dottie, Mrs. Gladstone. Het gaat helemaal niet goed met haar.’

‘Ik haal James.’ Ze draaide zich om en liep naar de ontbijtkamer achter in het huis. Het was vroeg, het ontbijt zal nog op tafel gestaan hebben en er waren natuurlijk nog geen patiënten in de wachtkamer. In de verte hoorde ik haar met haar man praten.

‘Je moet naar Dorothy Pullan gaan, James. Het schijnt niet goed met haar te gaan want haar zus staat voor de deur.’

‘Hetty of die paniekerige Ada?’

‘Ada.’

‘Dan zal het wel meevallen, ik ben zo terug.’

Als hij me beter zou kennen zou hij dat nooit gezegd hebben. Toch trok hij snel zijn jas aan, pakte zijn hoed en handschoenen en de zware dokterstas.

‘Dag Ada, gaat het niet goed met je zusje?’

‘Nee dokter, ze reageert niet op me en ze ligt raar te schokken.’

‘Hm.’ Hij keek me even ongerust aan beende snel langs me heen naar buiten. ‘Kom meisje, opschieten dan maar.’

Ik moest bijna rennen om hem bij te houden, dokter Gladstone is een bijzonder lange en magere man, zag er ook een beetje eng uit, al was hij juist aardig.

‘Hoe is het met je moeder, Ada?’

‘Hetzelfde dokter, maar met Dottie is het echt niet goed.’

‘Wel, we zijn er zo en dan zal ik eens kijken hoe het nu met de kleine meid is. Wie is er bij haar?’

‘Hetty, dokter.’

‘O goed zo, dat is een verstandige meid. Ze is toch wel alleen bij haar, hè? We willen niet dat jullie allemaal ziek worden.’

Amper vijf minuten later waren we bij de voordeur. Edie hield hem open zodra ze ons zag komen.

‘Boven, dokter.’

‘Ik weet het; dank je, meisje.’

Met drie treden tegelijk ging hij de trap op en direct Dottie’s kamer in, ik volgde vlak achter hem. Vreemd genoeg viel me nu pas op hoe muf de kamer rook. De gordijnen waren nog wat verder gesloten en naast Dottie’s bed stond nu op de tafel een grote kom water. Ernaast een stapeltje doeken, een theepot en een paar kopjes. De milde geur van kamillethee drong zich aan me op. Achter de tafel stond de grote oude fauteuil uit de meisjeskamer met een voetenbankje ervoor.

‘Papa en ik hebben de stoel neergezet want mama wil..’ Hetty werd onderbroken door gestommel op de trap. Ik keek om en zag moeder zich met veel moeite naar boven worstelen; vader en een stok dienden als steun. Dokter Gladstone onderzocht zwijgend mijn doodzieke zusje. Haar adem was nauwelijks nog hoorbaar. Af en toe was er de trilling van een spasme. Hetty en Edie stonden er bij het raam verloren bij, hun gezichten strak. Vooral Edie was erg verdrietig, maar ze hield zich groot. Groter dan ze was. Thom had ervoor gezorgd dat de rest gewoon naar school was gegaan en de kleintjes zaten beneden met hem te spelen.

‘Hoe is het met haar, dokter?’ Mama keek hem onzeker aan terwijl ze naar de stoel geholpen werd.

‘We moeten praten, Mrs. Pullan. Misschien is het beter als de kinderen even naar beneden gaan.’

‘Ada mag wel blijven, dokter. Hetty, ga jij maar naar Lena en Sam.’

De stilte in de kamer werd zwaarder terwijl Gladstone wachtte tot ze de trap af was. Iedere tel leek wel een minuut te duren en iedere minuut een eeuwigheid.

‘Het is niet goed, ma’am, sir.’

Vader, die achter haar stoel stond, omvatte mama’s hand en legde zijn andere hand op haar schouder. Met angst in de ogen keken mijn ouders Gladstone aan.

‘Er is weinig dat ik kan doen. Ik vrees dat u zich op het ergste moet voorbereiden. De ziekte is te ver doorgedrongen, ziet u. De spasmen duiden erop dat die haar hersenen bereikt heeft.’

Ik voelde me zwaar worden, mijn voeten weigerden me te gehoorzamen. Ik wou wel naar Dottie en naar mama toelopen, maar ik stond als versteend. En als de deurpost me geen houvast had geboden, zou ik de grond onder mijn voeten hebben verloren. Geschrokken keek ik de anderen aan. Mama probeerde wat te zeggen maar ze was niet te verstaan, haar stem weigerde. Papa’s gezicht was bevroren in een grimas.

‘Maar Gladstone, dat kan toch niet. Mijn lieve meisje.’

‘Het spijt me echt heel erg Abraham, ze heeft niet lang meer denk ik. Ze reageert nauwelijks meer op prikkels en het zal niet lang duren voor ze nergens meer op reageert. Ze zal naar ik verwacht niet meer bijkomen. Het enige dat we nog kunnen doen is bidden dat het niet te lang voor haar zal duren. Wil je dat ik de pastoor waarschuw?’

Vader knikte en ik staarde naar de blauwglazen flesjes en het schaaltje met het grove glasachtige Epsomzout. Ik pakte de flesjes om beurten op. In het glas stond *poison* en de etiketjes droegen ingewikkelde namen als podophylline en laudanum. Ik pakte ze om beurten op en bekeek de etiketten.

‘Het is zo jammer dat we niets beters hebben,’ hoorde ik Gladstone zeggen. Ik keek op, maar antwoordde hem niet. De flesjes stonden nutteloos naast de schaal en de doeken en Dottie leek in

het grote bed nog kleiner dan ze al was. Ik begreep er toentertijd niets van, jaren later zou me duidelijk worden dat het die podopylline was die mijn mooie lieve zusje bij ons weghaalde. Er parelden zweetdruppeltjes op haar voorhoofd, even zag ik haar ogen onder de gesloten oogleden rollen. Niemand zei iets. Flarden van gedachten drongen zich aan me op. Dit was niet de afspraak. Wij zouden toch gespaard worden? Kinderen stierven alleen bij de burens. En de medicijnen dan? De dokter kon het toch mis hebben. De pastoor halen? Ze wordt toch gewoon beter?

‘Gaat u maar dokter, als u echt niets meer kunt doen.’

‘Mrs. Pullan.’ Gladstone pakte zijn spullen in de tas en nam zijn hoed en handschoenen weer in de hand. Zijn jas had hij niet eens uitgedaan.

‘Ik kom later vanmiddag weer. Probeert u alstublieft de kleintjes bij haar weg te houden. Ze zouden eens besmet kunnen raken!’ Hij knikte even voordat hij zich omdraaide om de trap af te lopen.

Amper tien minuten nadat Gladstone de deur uit was gegaan hield Dottie’s leven met een nauwelijks hoorbare zucht op. Onverwacht, alsof ze stiekem bij ons weggehaald werd. De pastoor zou te laat komen. Niemand had dit kunnen voorzien. Alles bij elkaar had het niet meer dan zes dagen geduurd voordat het zo onherstelbaar fout was gegaan. Dokter Gladstone kwam iedere dag en probeerde Dottie’s leven te redden met verschillende medicijnen. Niets hielp. De koorts werd alleen maar feller. Vader leek verdoofd, hij verroerde zich niet en zei geen woord. Hij staaarde alleen maar naar het grote bed en de kleine Dottie met haar engelachtige hoofdje op dat grote kussen. Mama fluisterde iets tegen haar, alsof ze nog een gesprek met elkaar konden hebben. Op Dottie’s gezicht was geen teken van leven meer te bespeuren. Het onregelmatige schokken onder het laken toen ze

nog ademde was opgehouden. Ze lag heel stil heel erg dood te zijn. Ik merkte Hetty en Edith in de hoek bij de deur op, hun gezichten betrand. De afwezigheid van kinderstemmen in het anders zo drukke huis was spookachtig. Zelfs de kleintjes beneden waren stil alsof ze beseften dat geluiden maken ongepast was. Toen hoorde ik mama's gebroken fluisterstem. Ze zong zacht.

*Dorothy, are you grieving
Over Golden grove unleaving?
Leaves, like the things of man, you
With your fresh thoughts care for, can you?
Ah! as the heart grows older
It will come to such sights colder
By and by, nor spare a sigh
Though worlds of wanwood leafmeal lie;
And yet you will weep and know why.⁴*

Nooit eerder had ik deze woorden gehoord. Even stopte ze alsof ze wakker geschud werd, en ze wierp een blik op mij. Het onpeilbare verdriet in haar ogen maakte dat ik niet kon wegkijken. Stilzwijgend sloten we een verbond, een pact voor altijd. Ze ging aarzelend verder:

*Now no matter, child, the name:
Sorrow's springs are all the same.
Nor mouth had, no nor mind, expressed
What heart heard of, ghost guessed:
It is the blight man was born for,
It is Dottie who I mourn for.*

Haar ogen hielden me gevangen terwijl ze zachtjes de woorden zong.

Ik weet dat ze me al zingend een opdracht gaf. Ik was niet meer haar oudste dochter, het mooie meisje dat zo graag toneelspeelde. Ik was zelfs niet eens meer haar kind. In die minuut vertelde ze me zonder woorden dat ik het huishouden moest gaan overnemen van haar, de last die ze gedragen had. Omdat ze niet meer verder kon, omdat er grenzen zijn aan wat een mens kan verdragen, omdat er een limiet is aan het moederschap. Ik wist dat ik er nog niet aan toe was, ik wist ook dat ik zou doen wat ze van mij vroeg. Later kwamen onze buurvrouwen om Dottie af te leggen en ik verliet de kamer, de bedrukte sfeer was me teveel, ik wilde alleen zijn wat nauwelijks mogelijk was in de benauwenis van dat huis.

De slaap wou niet komen. Hoogstens een paar uur heb ik geslapen en dan nog schrok ik geregeld wakker van gedempte stemmen en één keer van het schreien van mama. Met niet meer in mijn maag dan wat brood en een beker thee ging ik vroeg in de ochtend samen met Hetty en Edie in een *hansom*⁵ naar Jay's in Regent Street; kleermakers gespecialiseerd in rouwkleeding. Terwijl we de deur uit gingen stond vader zwijgend krip⁶ met een wit lint er doorheen om de deurbel te wikkelen. Mama vond dat ik, Hetty en Edie ons zwarte bombazijnen⁷ jurken moesten laten aanmeten, de kleintjes hoefden dat niet. Edie zeurde zoals gewoonlijk de hele weg over van alles en nog wat, Hetty was de hele weg stil en zelf wist ik me onderweg geen houding te geven. Mama had me een zwart jasje van haarzelf gegeven en een zwarte hoed. Ik zag er net zo donker en droevig uit als ik was en probeerde vooral niet in spiegels te kijken. Nog meer ongeluk kon ik niet verdragen. Toen we bij Jay's werden binnengelaten maakte de oude kleermaker een lichte buiging en condoleerde ons stijfjes. Ik gaf hem mama's briefje dat mama me die morgen in de hand had gedrukt, samen met drie biljetten van één pond . Hij las

het aandachtig en richtte zich tot mij. We besloten dat hij voor ons eenvoudige zwarte jurken met bijpassende omslagdoeken zou maken. Om beurten probeerden we de pasjurken, die hij vaardig afspeldde totdat ze goed zaten. Af en toe schreef hij wat maten en opmerkingen in zijn boekje. De ruwe zijde waarmee de zwarte jurk die ik paste was afgezet, schuurde langs mijn benen. Hij zat ongemakkelijk, was stijfjes en de schurende stof was onprettig om te dragen, ik haatte bombazijn en wou het nooit meer dragen. Onze marteling duurde een uur.

Woensdag 31 oktober 1877

‘Wat is er Hetty?’

‘Niks.’

Ik maakte me zorgen over haar. Ze was weer zo stil die morgen, zoals vaker in de weken na Dottie’s dood. Sam was een levendige baby en hield haar flink bezig en wanneer hij sliep en ze een ogenblik rust had, zat ze vaak maar een beetje uit het raam te staren. Het boek dat ze aan het lezen was lag al dagen op dezelfde bladzijde open op het tafeltje naast haar bij het raam.

‘Echt niet?’

‘Nee, echt niet.’

Ik had net mama geholpen zich te wassen, ze was nog altijd aan bed gekluisterd en had hulp nodig bij de meest eenvoudige dingen.

Het was nog te vroeg voor de middagmaaltijd.

‘Wil je misschien een kopje thee, Hetty?’

‘Ja, lekker’ antwoordde ze monotoon.

Het fornuis was nog warm, we stookten het ‘s morgens altijd op en hielden het vuurtje dan de hele dag smeulend zodat we wanneer er warm water nodig was niet te lang hoefden te wachten. Zo’n vijf minuten later zette ik de volle kan Bergamot-thee met

een schaalje boterkoekjes tussen ons in op de eettafel. Ze had gehuild.

‘Je hebt gehuild.’

‘Nou en? Huil jij nooit?’ Ze keek me ongemeend boos aan.

‘Je mist haar hè?’

Ze knikte. ‘Het is allemaal zo anders nu.’

‘Gelukkig is Sam er.’

Ze zei: ‘ik ga later nooit trouwen hoor.’

‘Waarom niet?’ Ik keek haar verbaasd aan.

‘Je ziet toch wat er met mama is gebeurd? En papa is ook helemaal veranderd.’

‘Maar jij bent toch papa of mama niet? Wie weet heb je later een heel leuk vriendje.’

‘Liever niet.’

‘Wat wil je dan Hetty? Straks wordt je nog zo’n ouwe vrijster.’

‘Jij hebt toch ook geen vriendje. Wil jij soms trouwen?’

‘Nooit over nagedacht. Misschien, als ik een leuke acteur tegenkom.’

‘Een acteur? Dat zijn toch allemaal toneelspelers? Aanstellers?’ Even moest ze lachen.

‘Nou ja, een regisseur dan of een toneelschrijver. Of nog beter een rijke theaterdirecteur zodat ik alle grote rollen van hem krijg.’

‘Ik geloof er niks van, Ada.’

‘Ik ook niet.’

We dronken zwijgend onze thee op. Toen zei Hetty: ‘vader is helemaal niet aardig voor ons.’

‘Dat mag je niet zeggen. Het is voor hem ook niet eenvoudig.’

‘Toch is het zo.’

‘Het komt heus goed, hoor. Hij trekt over een tijdje wel bij.’

‘Denk je?’

Ons gezin was in de maand na de geboorte van Sam en onver-

wachte dood van Dottie veranderd.

Thom en ik hadden de leiding in het huis. Vader liet zich steeds minder zien, hoewel mama nu invalide was en meestentijds in een rolstoel zat. Als ze al niet in bed lag. Op haar achtendertigste nòg een kind erbij kon eigenlijk niet. Later zou ze me vertellen dat vader had beloofd dat er niet nog een kind bij zou komen, maar dat hij zich in een zeldzame dronken bui aan haar had opgedrongen. Mama voelde zich bedrogen, misbruikt, en ook ik vond het moeilijk om er anders over te denken. Het was immers gewoon geworden dat ze in verwachting was van weer een kind of aan het herstellen van de vorige bevalling. Maar het wàs niet gewoon, al die zwangerschappen hadden haar letterlijk gesloopt. Al toen ze van Sam liep, trad er een verwijdering op tussen haar en vader. De kleine ergernissen, mama die vaak kribbig reageerde als hij thuis was en vader die zich zo mogelijk nog vaker terugtrok in zijn werkkamer bij zijn mechanieken. Die laatste zwangerschap was duidelijk teveel geweest en zwaarder verlopen dan alle eerdere.

Vader was niet zoals veel andere mannen avonden aaneen te vinden in de pubs van Greenwich en hij was niet gewelddadig te noemen, eerder hardwerkend. En harteloos. Hij sloeg ons nooit, zelfs de jongens niet, hij had volgens mij ook geen maîtresse elders in de stad, zoals zoveel andere mannen. Vader werkte altijd, was het niet in de drukkerij dan zat hij wel aan zijn werktafel te sleutelen aan apparaten die we niet begrepen. Zelden toonde hij ons zijn genegenheid, alsof wij er niet toe deden. Voor zijn zoons was het anders, die negeerde hij niet maar alleen met Thom had hij echt een band. Wij hadden nooit een vader gehad die ons op schoot trok of liedjes met ons zong of ons een verhaaltje voor het slapen gaan vertelde. Een stille en teruggetrokken man die maar weinig tijd met zijn kinderen doorbracht. Thom had

het goede deel van zijn vaders karakter geërfd en diens liefde voor techniek en dus waren zij vaak samen bezig in de werkkamer. Mechanische dingen maken waarvan ik het nut niet inzag maar die knap in elkaar zaten. Die ook steevast na een tijdje naar zolder verdwenen om daar in kistjes opgeborgen te worden om vervolgens onder het stof te verdwijnen. Thom zou later met vader meegaan naar de drukkerij 'om het vak te leren'. Ik vermoedde dat hij eigenlijk iets anders wou, hij had me ooit verteld dat hij wilde gaan varen; vooralsnog echter deed hij ogenschijnlijk met plezier wat vader van hem verlangde. Thom, mijn grote broer met zijn grote stille dromen.

De begrafenis van Dottie verliep in stilte. Alleen vader, moeder, Thom en ik waren erbij aanwezig. De kleintjes en zelfs Hetty en Edie moesten thuis blijven, waar buurvrouw May zich over hen ontfermde. Op het moment dat de kist in het kleine graf werd neergelaten stonden vader en moeder met Thom en mij tussen hen in. Hun onderlinge afstand zei me dat ze geen troost bij elkaar konden vinden en die bij ons zochten. Mama's hand hield de mijne stevig vast, vader had zijn arm om Thom's schouder gelegd. We gooiden om beurten schepjes aarde op de kist. De pastoor had het kort gehouden en na afloop liepen vader en Thom meteen weg, terwijl mama en ik nog even bij het graf bleven staan. Ik durfde me niet te verroeren voordat zij het deed. Geen van beiden huilden we zichtbaar, maar spreken konden we evenmin. In mijn zij voelde ik haar hand waarmee ze me zachtjes tegen zich aan drukte. Na een tijdje liepen ook wij naar de uitgang waar een taxikoets op ons wachtte. We zwegen somber op de hele weg naar huis. Amper thuis trok moeder zich in haar slaapkamer terug terwijl vader met Thom weer naar de werkkamer ging. Ik zocht troost bij Edie, Hetty ging naar Sam. Toen vader na een tijdje de slaapkamer in ging om te zien hoe het met mama

was, werd ze boos. Ze verweet hem huilend van alles. Dat hij haar telkens zwanger maakte, dat ze niet meer kon lopen van de laatste bevalling, dat hij niet om ons gaf, ons afdankte, zijn gezin kapot maakte. Hij weersprak haar niet en dat maakte haar nog bozer. Er vielen harde woorden. Zij huilde, hij probeerde haar te troosten maar dat lukte niet, zijn goedbedoelde woorden kwamen niet aan. Misschien wel omdat juist dat ene alles bepalende woordje ontbrak: liefde.

Naar ik later hoorde bezocht hij de volgende morgen een notaris in plaats van dat hij naar zijn werk ging. Bij het avondeten was hij er niet, net zo min als in de daarop volgende dagen. Het duurde bijna een week voordat hij zich weer thuis liet zien en al die tijd werd de toch al bedrukte sfeer in huis er nog somberder op, alsof we allemaal de dreiging voelden van naderend onheil. Op een avond werden alle kinderen op Thom en mij na eerder naar bed gestuurd dan gewoonlijk.

‘We moeten jullie iets vertellen’, zei vader.

Thom keek mij vragend aan; ik wist ook niet wat er aan de hand was.

Aan de eettafel zaten twee diepbedroefde mensen, ieder aan een andere kant van de tafel. Mama liet vader het woord voeren, hoewel zij dat beter kon dan hij. Thom en ik begrepen eerst niet wat de bedoeling was, tot de werkelijkheid tot ons doordrong. Ik voelde dat Thom mij aankeek, intussen hield mijn blik op moeder gericht en zij op mij. Alsof ik meer waarde hechtte aan wat haar ogen me vertelden dan aan wat mijn vader zei; wij hadden immers een verbond.

‘Jullie moeder en ik zijn overeengekomen dat we niet meer samen zullen leven. Dat betekent dat jij, Ada, en je zusjes en Sam met je moeder gaan verhuizen. Ik heb gisteren een voor jullie geschikt huis gevonden, in Lambeth. Jij zult werk moeten zoeken,

Ada. Thom, jij komt in de drukkerij werken als leerling. Dit is ook de wens van jullie moeder.'

Ze sloeg haar ogen neer toen hij dat zei. Vader zweeg. Thom zat er, net als ik, bedremmeld bij en kon geen woord uitbrengen. Toen moeder weer opkeek zochten haar ogen die van mij, niet zozeer om steun te zoeken maar om de bevestiging te krijgen dat ik er voor haar was. Ik voelde mijn oogspieren trillen en zag dat ze me begreep. Ik zou haar nooit verlaten, natuurlijk niet. Tegelijk voelde ik boosheid in me opkomen.

'Thom, jij zal hier blijven wonen, net als Henry en Arthur.'

'Wat? Halen jullie ons uit elkaar?' Thom keek hem ongelovig aan.

'Het is het beste zo. Ik kan niet jullie moeder verzorgen en ook jullie allemaal opvoeden. Ik moet om mijn werk denken. Daarom blijven jullie jongens bij mij, en gaan de meisjes met je moeder mee naar Lambeth.'

'Lambeth? Waarom Lambeth? En kleine Sam dan?' vroeg ik.

'Er is een huis op Station Road in Lambeth. Het is groot genoeg. Ik heb het gehoord voor jullie moeder en de meisjes, ze krijgen een toelage om van te leven.'

Hij zei het tegen Thom; mij negeerde hij. Het was een kille mededeling. Ik begreep er niks van, hoe kon hij ons gezin nu zomaar in tweeën knippen? Het was allemaal zo harteloos, we waren ineens 'ze' geworden; alsof we geen deel meer uitmaakten van de familie.

'Je vader heeft dit zo besloten, Ada. Ik ben akkoord gegaan. Sam gaat natuurlijk met ons mee. Ik leg het je later nog wel uit. De verhuizing is op één november.'

Ik hoorde mama's woorden maar begreep niet dat zij dat kon zeggen; dat zij met vaders harteloze plan had kunnen instemmen. Toen stond vader op en verliet met de nog altijd boze Thom de keuken, de arm geforceerd om mijn broers schouder. Ik zag Thom

zich nog van hem afkeren. Toen viel de deur dicht. Het was doodstil.

Ik wou ook opstaan maar mama keek me aan. 'Blijf nog even Ada.'

'Mama?'

'Mannen kunnen je je leven afnemen, meisje. Dat mag je nooit vergeten. Wij hebben als het erop aankomt niets te vertellen. Een man kan je zomaar het dierbaarste in je leven afnemen; je jeugd, je geld en als het erop aankomt zijn zelfs je kinderen niet veilig.'

Ik wist dat ze gelijk had maar ik wou me er niet bij neerleggen. Zonder het te zeggen besloot ik dat ik het in mijn eigen leven nooit zo ver zou laten komen.

'Mama..' begon ik verontwaardigt en raakte in mijn gedachten verstrikt.

'Ik mag me nog gelukkig prijzen dat jij, je zussen en Sam bij me mogen blijven, lieverd. Hij had me ook zonder toelage kunnen wegsturen, dan was ik in een armenhuis terecht gekomen. Maar zover gaat hij niet. Hij is, hoe kil ook, een goed man.'

'Maar mama, jij was degene die het geld inbracht toen jullie trouwden! Hij had niks. En jij bent toch nergens schuldig aan? Waarom laat je dit dan gebeuren?'

'Toen ik trouwde werd mijn geld het zijne, kind. Zo gaat dat. En een jaar geleden heb ik een ernstige misstap begaan waar hij me nu voor straft. Het is allemaal mijn schuld.'

'Ik begrijp je niet, mama.'

Ze keek me strak aan; ik zag de schrik in haar ogen.

'Ik wil dat je dit aan niemand vertelt, Ada, wil je me dat beloven? Alleen jij mag het weten, want ik neem dit mee in mijn graf. Maar iemand moet de waarheid weten.'

'Natuurlijk zeg ik niks.'

'Sam,' zei ze met verstokte stem. 'Het gaat over Sam.'

‘Wat is er met Sam?’

‘Sam is.. Sam is niet het kind van je vader. Eén keer, Ada. Eén keer ben ik je vader ontrouw geweest. Daarom stuurt hij ons weg. Ik ben zo dom geweest, zo ontstellend dom. En dit is mijn straf.’

Er rolde een kleine traan langs de zijkant van haar neus over haar wang. Ze zag dat ik dat zag en draaide de rolstoel in een poging om naar de achterkamer te rijden, maar haar handen hadden onvoldoende kracht om het gevaarte in beweging te krijgen. Ik stond op en hielp haar. Ze huilde.

‘Het spijt me Ada, het is allemaal mijn fout. Ik kan dit niet dragen. Zeg het alsjeblieft tegen niemand. O, de schande! Ik heb zo’n spijt.’

‘Maar mama, wie dan..’

‘Timble. Joseph Timble Ik hou van hem maar we zullen elkaar nooit meer zien. Hij is vertrokken naar Australië.’

‘Meneer Timble, de pianostemmer?’

‘Ik moet rusten Ada, ik ben zo moe..’ Maar mijn ogen lieten haar niet gaan, toen zei ze: ‘we hielden van elkaar Ada, kun je dat begrijpen?’

Ze fluisterde het.

Ik wist niet wat te zeggen. Nadat ik haar naar bed had gebracht bleef ik nog een tijdje aan haar zijde zitten. Of ik haar uit het Hooglied wou voorlezen. In haar zware St. James Bijbel lag een boekenlegger bij de tekst die haar zo dierbaar was en ik begon voor te lezen:

*“Meisjes van Jeruzalem,
donker ben ik, en mooi,
als de tenten van Kedar,
als het doek van Salomo’s tenten.
Kijk niet op mij neer omdat ik donker ben,
omdat de zon mij heeft gebrand.*

*Mijn moeders zonen waren hard voor mij:
ik moest hun wijngaarden bewaken.
Mijn eigen wijngaard heb ik niet bewaakt.”⁸*

De laatste regels herhaalde ik voor mezelf als een waarschuwing. Toen ik opzij keek sliep ze, ze leek rustig, voor het eerst in dagen. Nu viel me op dat ik haar trekken had, haar voorhoofd, haar wenkbrauwen. Alsof ik in een spiegel keek die me toonde hoe ik er later uit zou komen te zien. Wat zij nodig had maar zolang al niet kreeg, was de oorzaak van de ellende. Liefde, de grootste gift van God aan ons en tegelijk de bron van zoveel pijn. Ik legde de Bijbel op het kastje naast haar en ik wist dat alles anders zou worden. Vroeg me af wat er van ons terecht moest komen. Stilzwijgend besloot ik dat ik niet zou worden als zij.

Amper een maand nadat het kistje met Dottie in de zompige bodem van All Saint's was neergelaten, stond de woonkamer vol met meubels die uit het huis bij elkaar waren vergaard. Kasten stonden tegen elkaar aan in een hoek geschoven, ertegenaan lagen opgerolde kleden, leunde een spiegel, ernaast stonden stapels dozen, keukengerei, spullen van mama, spullen van mij en van mijn zusjes, koffers met kleren, speelgoed en losse dingen; de kamer was overvol en er viel nauwelijks te manoeuvreren. Moeder wachtte de verhuizers af bij Mrs. May, onze toenmalige buurvrouw. Met uitzondering van Thom waren de jongens gewoon naar school gegaan, net als Kathleen, die eigenlijk groot genoeg was om een handje te helpen. Ze zouden later door vader worden opgehaald. Edie en Hetty verzorgden Lena en Sam; Thom en ik moesten ervoor zorgen dat alles veilig op de twee karren geladen werd en onbeschadigd in Lambeth terechtkwam. Het vooruitzicht om die avond te gaan slapen in een huis zonder mijn broertjes stemde me verdrietig. Ik kon niet aanvaarden dat

we uit elkaar gehaald werden. Nooit meer wilde ik zoiets meemaken, het was net of er een stuk van me afgescheurd werd. Juist nu Dottie dood was en mama niet kon lopen moesten we weg. Hadden we niet extra goed voor elkaar moeten zorgen? Die avond trok ik het kettinkje stuk en borg het koperen lopertje weg in mijn geheimenkistje dat ik onder mijn bed had en nam me voor mijn eigen wijngaard wèl te bewaken.

Ik zou ons oude huis gaan missen, de geluiden uit vaders werkplaats, de geur van olie en ijzer. Daarvoor in de plaats kwam onzekerheid, één ding was me wel duidelijk: in mijn vaders werkplaats zou ik nooit meer komen.

2

Donderdag 1 november 1877

Het was rustig buiten, de meeste kinderen waren naar school en de mannen naar hun werk. De straat werd vooral bevolkt door vrouwen die boodschappen deden, mannen die onderweg waren naar hun afspraken, ratelende karren met op de bok de koetsiers in hun lange lichtbruine koetsiersjassen en om de paar minuten een passerende omnibus voortgetrokken door een span zwetende paarden. Een paar uur later pas zouden kinderstemmen de lucht weer vullen. Maar wij zouden dan niet meer in deze mij zo bekende straten zijn. Onze kleine wereld in New Cross verruilden we voor een andere kleine wereld in Lambeth en dat deden we niet vrijwillig. Het enige goede eraan was dat ik dichterbij Hammersmith kwam te wonen: daar waren toneelscholen. Misschien zou ik nu toneelles kunnen nemen.

Als we het konden betalen.

Op allebei de karren zaten twee voerlieden weggedoken in hun lange jassen met de hoeden op de oren getrokken te kleumen, want het was al vroeg koud dat jaar. In amper een uur tijds hadden ze alles wat mee moest opgeladen en de meubels afgedekt

met lakens en paardendekens. Thom ging met de ene kar mee, ik met de andere. Voor mama was een hansom gehaald waar ze met de nodige moeite door de koetsier en de buurvrouw in was gehesen. Haar benen weigerden nu volledig dienst, ze was er nog slechter aan toe dan een maand geleden. Vader was in geen velden of wegen te bekennen, Thom zei dat hij naar zijn werk was gegaan maar ik denk dat hij er gewoon niet bij wou zijn. De rit van New Cross Road naar Station Road verliep traag want de voerlui reden voorzichtig om te voorkomen dat er iets van de lading kapot zou gaan als ze over de klinkers hobbelden van de oneffen, modderige straten. Hun baas zou het ongetwijfeld op hun loon inhouden als er iets kapot ging. Moeders hansom was natuurlijk sneller dan onze karren; wij deden er bijna een uur over om in de smalle Station Road te komen, en zij zat al bij de voordeur op een stoeltje naar ons uit te kijken, een dikke wollen omslagdoek om de schouders. Ik schrok, ze zag er uit als een geest, zo in het zwart gekleed. De lange rok om haar benen was zo gedrapeerd dat het leek of haar frêle bovenlijf op een donderwolk rustte, de blik in haar ogen intens verdrietig en ook verbeterd. In de weken voor de verhuizing be kroop me soms het gevoel dat ik haar niet ècht meer kende.

Om precies tien uur stonden onze karren stil voor de poort bij nummer drieëntwintig, begeleid door de klokslagen van Saint Peters kerk in Kennington Lane aan de andere kant van de verlaten Vauxhall Pleasure Gardens⁹. De herfstzon scheen ongepast vrolijk en na de regen van de afgelopen dagen was de lucht ongewoon schoon. Novemberlicht, dat zo mooi helder kan schijnen, lied de koperkleurige bladeren in de voortuintjes oplichten. Het leek even alsof alle leven gewoon opnieuw kon beginnen, met een schone lei en onbesmet door wat er was gebeurd. Een wereld die eruitzag alsof er niets aan de hand was, geen

vuiltje aan de lucht, zonnig, vrolijk en bedrieglijk.

‘Het is klein.’

‘Vind je, Ada?’

‘Thom, wij zijn met meer dan jullie hoor.’

‘Hou op, zeg!’

‘Het is toch zo?’

‘Maar er is wel een mooie binnenplaats. Kijk eens, hoe zonnig! En hoor je die trein in de verte?’

‘Gelukkig niet te dichtbij, al vind ik het wel een mooi geluid’ bromde ik.

Snel liep ik het huis door en de trap op naar de zolder die zich over het hele huis uitstreckte en eigenlijk een lange kamer was, in tweeën gesplitst door een halve muur zonder deur. Aan de achterkant waren twee ramen.

‘Het is gelukkig schoon hier en de zolder is droog!’ riep ik.

‘Zie je wel, het valt best mee. Zal ik de kachel opstoken?’ antwoordde Thom naar boven.

‘Straks. Eerst de spullen naar binnen, dan zal ik zeggen waar alles moet komen. Kun jij die mannen helpen?’

‘Goed. Maar ik ga niet sjouwen hoor.’

‘Nee zeg, stel je voor dat je wat doet.’ Ik mompelde het gelukkig, geschrokken van mijn eigen reactie. Het leek wel of het voor Thom fijn was om te zien hoe wij in ons ballingsoord werden weggestopt, weg uit zijn leven en dat van zijn broers.

Het huis op Station Road was inderdaad kleiner dan het huis waar we de afgelopen vijf jaar hadden gewoond. Natuurlijk was maar een deel van de huisraad mee, waardoor die toch met gemak in de woning paste. Het woongedeelte had toegang tot een kleine en zonnige binnenplaats, die via een tunnel onder het buurhuis vanaf de straat te bereiken was. De karren met spullen

konden er maar net door. Die besloten binnenplaats zag er niet onvriendelijk uit en voor de kleintjes was het een veilige plek om te spelen. In die zin was het dus een stuk beter dan in New Cross; eerlijk is eerlijk, vader had het knap gevonden. De meubels van mama en de meisjeskamer vulden het kleine huis niet; de woonkamer bleef vooralsnog grotendeels leeg op wat kisten met huisraad na die er tijdelijk neergezet werden totdat de eettafel en stoelen bezorgd zouden worden; een gift van de kerk: de pastoor was ons gunstig gezind en kende zijn confrère in New Cross. Voor mama was er beneden een slaapvertrek dat door een gordijn werd afgescheiden van de woonkamer die tevens eetkamer en muziekkamer werd. Mama had de piano mee laten verhuizen. Vader kon er toch niet op spelen en de jongens waren te grof voor pianospel. Ze had mijn vader op het hart gebonden dat er in een huis met vijf meisjes een piano hoorde te zijn: de opvoeding van jongedames is immers niet compleet zonder dat ze piano leren spelen en de belangrijkste dansen. De verhuizers vloekten toen ze het instrument op de kar moesten laden, en nu ze het weer moesten afladen was het niet anders. Ze vonden het maar een zwaar kreng en toch stond hij even later onbeschadigd op zijn nieuwe plek in de hoek. Ze waren al druk bezig met het naar binnen dragen van de meubels toen er een lege kar door de poort kwam. Vader zat op de bok in het gezelschap van een onbekende heer.

‘Wat kom je doen Abe?’ Moeder klonk nors.

‘Dit is Meneer Jones. We komen de piano ophalen.’

Er viel een dodelijke stilte en zelfs de verhuizers stopten even met spullen sjouwen.

‘Geen sprake van!’

‘Hij is al verkocht, vrouw.’

‘Het spijt me, Mrs. Pullan’ piepte Jones terwijl moeder zowat ontplofte, zo kwaad was ze.

‘O nee, Abraham Pullan. Eerst mijn geld, dan mijn huis en nu durf je ook nog onze piano te verkopen? Geen sprake van!’

‘Ik geloof niet dat ik jou verantwoording verschuldigd ben, Sarah.’ Samen met Jones wou hij naar binnen gaan om de piano weg te halen maar de twee verhuizers blokkeerden de ingang.

‘Niet zo snel!’

‘Wat denken jullie wel? Dit is mijn huis, opzij jullie.’

De mannen verroerden geen vin.

‘Wij hebben iets anders begrepen, meneer Pullan. Dit is het huis van uw vrouw. En de piano blijft gewoon staan.’

‘Wel heb ik ooit..’

‘U kunt maar beter gaan. Een vrouw zo behandelen, dat deugt niet.’

Thom wilde opspelen; ik hield hem aan zijn mouw tegen.

Het was vader duidelijk dat hij de piano vandaag niet mee zou krijgen en hij keerde zich naar zijn metgezel. ‘Jones, we gaan.’

‘En mijn geld dan Pullan? Dan wil ik mijn geld terug.’

‘Ja ja, ga nou maar op de bok.’ Met een blik die ik niet eerder bij hem had gezien keek hij naar mama. ‘Hier is het laatste niet over gezegd, Sarah. Niet mijn huis? Goed, dan zal ik er ook nooit meer een stap in zetten.’ En hij beende kwaad naar de kar, klom op de bok naast Jones die zichtbaar verlegen was met de situatie en ratelend reed de lege kar even later onder de poort door weg.

De piano was gered, hij heeft hem nooit meer proberen op te halen. Maar met de piano was ook vader uit ons leven verdwenen. In de paar jaar die volgden zou hij zijn woord in alle opzichten houden. De toelages werden altijd en meestal op tijd betaald, het huis werd redelijk onderhouden en hij zette nooit meer een voet over de drempel. Als er één karaktertrek van mijn vader overheerste was het wel zijn rechtlijnigheid.

Op de eerste en enige etage deelde ik de grootste van de ka-

mers met Hetty en Edie, net als op New Cross Road. De kleinere kamer was voor Kathy, Lena en de kleine Sam. Als troost voor de gedwongen scheiding van onze broers mochten we van mama van wat oude gordijnen en timmerhout een toneeltje in de grootste van onze twee kamers maken. Hetty en Edie wilden dat natuurlijk zelf doen en ik liet ze hun gang gaan. Er was toch geen tijd om ze te helpen en het hield ze bezig.

In het huis in Station Road werd nooit meer gesproken over de tijd voor de scheiding. Hoewel onze ouders officieel nog getrouwd waren leefden we als weduwe en wezen. Vader kon of wilde de kosten van een echtscheiding niet opbrengen en dat was misschien maar goed ook want nu hield hij ruimte voor een toelage voor ons om van te leven. Hij vond dat zijn geld beter besteed kon worden aan de huur van ons huis, de boodschappen en de verzorging van mama dan aan een dure echtscheiding. Misschien wist hij dat het maar tijdelijk zou zijn. Als wisselgeld kreeg hij zijn vrijheid; hoe betrekkelijk die ook was want hij moest nog harder werken dan dat hij al deed. Mama had direct ingestemd met de voorgestelde regeling voor een maandelijks toelage. Ze wist dat hij voldoende middelen had om ervoor te zorgen dat we allemaal een bescheiden maar niet al te armoedig bestaan konden hebben. Omdat ik de oudste was en het misschien ooit helemaal van haar zou moeten overnemen, overlegde ze alles met me. Maar we hadden niet genoeg geld om te voorkomen dat ik werk moest zoeken. Gelukkig had ik al binnen een paar weken een baantje als hulpverkoopster in een furnituurenwinkel in de buurt. Vier dagen in de week en het betaalde goed. Mrs. Johnson, de eigenaresse, was een aardige vrouw die me al snel vertrouwde en niet op de vingers keek. Ik vond het leuk werk hoewel ik het wel lastig vond om netjes te praten zoals winkeljuffers dat horen te doen.

Op een dag nam moeder me apart.

‘Ada, lukt het je allemaal? Het huishouden en je werk?’

‘Ja hoor, mama.’

‘Dat is fijn om te horen, ik zie wel dat je het altijd druk hebt. Het zal niet meevallen met de kleintjes en dan ook nog een zieke moeder.’

‘Het gaat echt wel mama, maakt u zich alstublieft geen zorgen. Ik vind het niet erg.’

‘Andere meisjes hebben al een vriendje. Jij niet. Komt dat door thuis?’

‘O nee. Ik vind jongens gewoon te kinderachtig.’

‘Maar wil je later dan niet trouwen?’

‘Ik? Liever niet mama.’

Het duurde even voor ze zei: ‘dat spijt me te horen, Ada.’

‘O. Waarom dan?’

‘Omdat het zo mooi kan zijn.’

‘Of ongelukkig.’

Moeder glimlachte mat. ‘Iedereens is weleens ongelukkig. Dat kun je niemand verwijten.’

We konden ons gesprek niet afmaken want Hetty stormde de kamer in. ‘Ada, heb jij die oude gordijnen gezien?’

‘Die moeten in de dekenkist zitten, naast de trap. Waar heb je die voor nodig?’

‘We mogen een toneel maken op zolder. Ja hè, mama?’

‘Ja hoor, ze mogen de oude gordijnen wel gebruiken. Gaan jullie dat nu doen?’

‘Wat leuk,’ zei ik, ‘zal ik komen helpen?’ Ik wou maar wat graag het gespreksonderwerp vermijden en ik vreesde dat het boven een puinhoop zou worden.

‘Nee, we doen het zelf. Jij mag het pas zien als het klaar is maar we moeten wel een echt gordijn hebben.’

‘Er zijn echte gordijnen, Hetty, je weet wel, die uit de slaapka-

mer in het andere huis.’

Ik wilde ze gaan aanwijzen, als smoes om weg te komen, maar Hetty wist waar ze lagen. Jammer, ik speelde dolgraag toneel, soms speelde ik ‘s nachts met mijn zusjes kleine scènes of zelf verzonnen toneelstukjes met behulp van de spullen uit de verkleedkist die moeder voor ons gevuld had. Voor mama was ons spel een goed excuus om ons in te wijden in de teksten van Shakespeare want ook die waren wat haar betreft verplichte kost voor jongedames en daar was ik het hardgrondig mee eens en in mijn hoofd resoneerde:

“Oh, blessed, blessed night! Because it’s dark out, I’m afraid all this is just a dream, too sweet to be real.”

Door Shakespeare vergeet je je eigen wereld en soms jezelf. Wel speelde ik liever Romeo dan die suffe Julia.

Vader gaf niet om leesboeken en in het oude huis had zijn werkkamer voorrang gekregen op een geschikte plek voor de boekenkast die mama met haar trouwen had meegekregen uit haar ouderlijk huis. Haar vele schatten waren lang verborgen gebleven in een donkere hoek in de slaapkamer en kisten op de stoffige zolder van het nu deels lege huis in New Cross. Nu stond mama’s boekenkast naast de piano beneden, prominent aan de langste muur. Alleen nog maar gevuld met boeken waar zij zelf van hield. Ze kreeg er steeds plezier in om het huis zelf in te richten. Er was geen plek meer voor boeken over mechanica en natuurkunde, of een naar olie en ijzer ruikende werkkamer met gereedschappen; des te meer voor romans, poëziebundels en het werk van de grote filosofen. Die boekenkast zou voor mij en mijn zusjes een welhaast onuitputtelijke bron van vermaak worden. In dit ballingsoord kwamen Shakespeare, Keats, Shelley, Barrett en Browning eindelijk zij aan zij te staan, hoe verschillend ze ook

mochten zijn. Ondanks de rouw, ondanks haar handicap en het min of meer gedwongen vertrek uit New Cross was mama vastbesloten de opvoeding van haar dochters en Sam volledig naar haar hand te zetten, zodat we onafhankelijke vrouwen zouden worden en Sam een goede man. Ik werd daarin haar voornaamste vazal: een dameshuis is heel wat anders dan het huis van een gezin waarin ook een man en zijn zonen huizen. Nooit zou ik meer de lucht van olie en smeer in huis ruiken of het gepuf van het kleine stoommachientje horen of het draaien van de draaibank, waarin koper zo mooi wordt geslepen tot asjes, radertjes, tandwielletjes en schaakstukken en dat voelde steeds minder als een gemis. Daarvoor in de plaats werd er gezongen, piano gespeeld of Keats gereciteerd:

*And such too is the grandeur of the dooms
We have imagined for the mighty dead;
An endless fountain of immortal drink,
Pouring unto us from the heaven's brink.*

En bij tijd en wijle speelden we scènes uit een bekend drama of een komedie, waarbij we steevast de slappe lach kregen.

Zondag 2 december 1877

In de weken na de verhuizing stortten mijn zussen en ik ons op het verfraaien van ons eigen dameshuis. Samen met Hetty en Edie richtte ik de bovenetage in, gelukkig waren de muren en deuren kaal en kalkwit en mochten we op de krappe overloop een tekeningmuur maken die als prikbord dienst zou doen, het zag er al snel vrolijk uit omdat Lena er zoveel mogelijk tekeningen wou ophangen en fanatiek poppetjes en huisjes was gaan tekenen. Veel meubels hadden we niet. Twee bedden voor Hetty en mij in de grote ruimte en een flink bed in de kleine ruimte met een wieg

dichtbij het gordijn dat we als scheiding tussen de kamers hadden opgehangen. 's Nachts wisselden Hetty en ik elkaar af om Sam te verzorgen en zondags verhuisden we de wieg naar mama's kamer zodat ze dan Sam een dag dichtbij zich had.

'Ada!' riep mama vanuit haar slaapkamer.

Ik snelde naar haar toe.

'Ga zitten meisje.'

'Wat is er?' vroeg ik toen ik op de stoel naast haar bed zat.

'Ik ben trots op je Ada. Heel trots.'

'Dank u wel, mama.'

'En ik wil je wat vragen. Je weet dat ik niet meer zal kunnen lopen, hè?'

Ik knikte.

'Welnu, dat betekent dat ik het steeds moeilijker vind om hier thuis alles goed te laten gaan. Er is teveel dat ik niet zie en het zal er niet gemakkelijker op worden. Er komt zelfs een tijd dat ik er niet meer zal zijn.'

'O, mama, u wordt vast wel beter.'

'Nee, Ada. Nee. Beter wordt ik niet meer. En daarom wil ik een afspraak met je maken. Ik wil dat jij het huishouden van me gaat overnemen. Ik zal Hetty en Edith ook vertellen dat ze voortaan eerst naar jou moeten gaan, het kan niet zo zijn dat als ik ziek ben de boel versloft.'

'Maar dat gebeurt toch niet mama?'

'Nóg niet. Maar er moet straks iemand de leiding in huis hebben als ik er niet meer ben. Dat wil ik voor die tijd geregeld hebben met je. Ik wil ook dat je het huishoudgeld beheert, jij kunt veel beter dan ik zien wat er nodig is. Begrijp je dat?'

'Ja.'

'Ik vraag veel van je Ada. Teveel. Maar je kunt het aan. Je bent een verstandige jonge vrouw en ik vertrouw je.'

Mama kwam nog maar zelden boven en dus had ze mij opgedragen om ervoor te zorgen dat het een keurige etage voor nette jongedames werd en vooral ook zou blijven. Alsof ik dat kon met vier zusjes en een baby. Maar dit was haar manier om duidelijk te maken dat ik nu samen met haar de scepter over het huishouden zwaaide. Gelukkig hadden we allemaal zin om een nieuwe start te maken. Hoewel het wennen was zonder de jongens, werd het dameshuis vrolijker dan het in New Cross ooit was geweest. Na een paar weken in het nieuwe huis knapte mama zelfs wat op, ze werd vrolijker. Of deed in ieder geval vrolijker. Thom, Henry en Arthur kwamen regelmatig op bezoek maar bleven nooit lang en naarmate de weken verstreken nam de verwijdering tussen hen en mij en mijn zusjes toe. Na een tijdje zagen we ze eigenlijk alleen nog maar op de zondagen als we gezamenlijk naar de kerk gingen.

Niet ver van ons huis stond het oude Coburg Theatre¹⁰, dat nu The New Victoria Palace heet. Ik ging er soms kijken als ik wat uren vrij had van mijn werk in de winkel of het huishouden. 's Middags werd er gerepeteerd en soms ving ik weleens een glimp op van bekende acteurs en actrices, hoewel het theater overwegend dienst deed als music hall. Zelf hield ik vooral van komedie en vond ik drama het moeilijkst. Maar als ik het vak wilde leren, moest ik volgens mama vooral veel Shakespeare-rollen spelen.

'Ada?'

'Ja, mama?'

'Kom eens even.' Ze zat aan de tafel bij het raam. Het was zonnig en ze had een van haar betere dagen.

'Ga zitten, kind.' Ze wachtte tot ik tegenover haar zat en mezelf een kop thee ingeschonken had.

'Ik weet dat je aan het toneel wilt.'

Ze overviel me. Ik wist even niet hoe te reageren.

‘Dat is toch zo, meisje?’

‘Eh, ja mama.’

‘En je weet wat de mensen zeggen over actrices.’

Ik knikte en zei: ‘maar het meeste klopt niet.’

‘Sommige dingen wel. Je moet stevig in je schoenen staan als je dat beroep wilt hebben, de mensen zien het niet als eerzaam.’

‘Ja?’

‘De kans dat je dan kunt trouwen is dan ook niet groot. Wil je later trouwen?’

‘Nee mama.’ Ik sloeg mijn ogen neer. Er viel even een pijnlijke stilte. Maar de vraag die ik het meeste vreesde, kwam toch.

‘Vanwege je vader en mij?’

‘Weet ik niet. Ik moet er gewoon niet aan denken dat een ander altijd bepaalt wat ik wel en niet mag in mijn leven.’

‘Wil je dan niet een vriendje?’

Ik moest blozen. ‘Ik vind jongens niet leuk’ en gooide het snel over een andere boeg. ‘Ik wil echt graag actrice worden, mama.’

‘Ik vind dat wèl een mooi beroep Ada. Er is niets verkeerd aan. Mits je het echt goed kunt.’

‘Ik wil grote rollen spelen, mama. In grote theaters.’

‘Dan moet je les krijgen bij een goede toneelschool.’

‘Als dat toch eens zou kunnen! Maar dat is heel duur, nietwaar?’

‘Als je de helft van wat je verdient bij Mrs. Johnson zelf houdt, kun je dat betalen.’

‘Maar mama!’

‘Vanaf vrijdag mag je naar de klas van meneer Hamilton Aïdé¹¹. Dat is een goede acteur uit de school van Kemble. Hij geeft les in serieus drama, je zult er goed leren spelen.’

‘Toneelles? Echt?’

‘Ja. Het is al geregeld, een vriendin van me kent hem al heel lang. Meneer Aïdé is volgens haar een goede maar ook strenge docent. Bij hem zul je hard moeten studeren.’